

XIX ASRDA XIVA – ERON DIPLOMATIYASINING YANGI BOSQICHI.**ХИВА В XIX ВЕКЕ – НОВЫЙ ЭТАП ИРАНСКОЙ ДИПЛОМАТИИ.****KHIVA IN THE 19TH CENTURY – A NEW STAGE IN IRANIAN DIPLOMACY.**

Erkinov Kamronbek Baxtiyor o'g'li

Urganch innovatsion universiteti magistranti.

Эркинов Камронбек Бахтиёр оглы

магистрант Ургенчского инновационного университета.

Erkinov Kamronbek Bakhtiyor oglu

is a master's student at Urgench Innovative University.

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda XIX asrda Xiva xonligi hamda Eron o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning yangi bosqichga o'tish jarayoni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Ushbu davrda mintaqadagi siyosiy vaziyatning keskinlashuvi, yirik davlatlarning geosiyosiy manfaatlari hamda savdo-iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi ikki davlat o'rtasidagi diplomatik hamkorlikning mazmun-mohiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Xususan, XIX asr davomida Xiva – Eron o'rtasidagi elchilik aloqalari, siyosiy muzokaralar va savdo munosabatlari yangi shakl kasb etib, davlatlararo diplomatiyada strategik manfaatlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan siyosat ustuvor ahamiyat kasb eta boshlagan. Mazkur davrda diplomatik munosabatlar nafaqat o'zaro siyosiy hamkorlikni mustahkamlash, balki mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash hamda tashqi siyosiy tahdidlarga qarshi kurashish vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etgan. Shuningdek, ushbu davrda Xiva – Eron diplomatiyasining rivojlanishiga tashqi siyosiy kuchlarning ta'siri kuchayib, davlatlar o'rtasidagi siyosiy muvozanatni saqlash zarurati yuzaga kelgan. Natijada, XIX asr Xiva – Eron diplomatik aloqalarining sifat jihatidan yangi bosqichga o'tgan davri sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi.

Kalit so'zlar. Xiva xonligi, Eron, diplomatik munosabatlar, XIX asr, tashqi siyosat, elchilik aloqalari, siyosiy muzokaralar, savdo-iqtisodiy hamkorlik, geosiyosiy manfaatlar, mintaqaviy xavfsizlik, davlatlararo aloqalar.

Аннотация. В данном исследовании научно анализируется переход дипломатических отношений между Хивским ханством и Ираном на новый этап в XIX веке. В этот период обострение политической ситуации в регионе, геополитические интересы крупных держав и развитие торгово-экономических связей оказали значительное влияние на содержание и сущность дипломатического сотрудничества между двумя странами. В частности, в XIX

веке посольские отношения, политические переговоры и торговые связи между Хивой и Ираном приобрели новую форму, а приоритетное значение приобрела политика, направленная на координацию стратегических интересов в межгосударственной дипломатии. В этот период дипломатические отношения приобрели значение не только для укрепления взаимного политического сотрудничества, но и как средство обеспечения региональной безопасности и борьбы с внешними политическими угрозами. Кроме того, в этот период возросло влияние внешних политических сил на развитие хивско-иранской дипломатии, и возникла необходимость поддержания политического баланса между государствами. В результате XIX век занимает важное место в истории как период перехода хивско-иранских дипломатических отношений на качественно новый этап.

Ключевые слова: Хива-ханат, Иран, дипломатические отношения, XIX век, внешняя политика, отношения между посольствами, политические переговоры, торгово-экономическое сотрудничество, геополитические интересы, региональная безопасность, межгосударственные отношения.

Kirish. XIX asr Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq mintaqasida davlatlararo siyosiy munosabatlarning tubdan o'zgarishi bilan xarakterlanadi. Bu davrda mintaqada yuzaga kelgan yangi geosiyosiy vaziyat, iqtisodiy manfaatlarning kengayishi hamda tashqi siyosiy kuchlarning faollashuvi davlatlar o'rtasidagi diplomatik aloqalarning mazmun-mohiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Xiva xonligi hamda Eron o'rtasidagi diplomatik munosabatlar aynan XIX asrda yangi bosqichga ko'tarilib, o'zining siyosiy va iqtisodiy yo'nalishlari jihatidan yanada murakkablashgan.

Mazkur davrda Xiva xonligining tashqi siyosatida qo'shni davlatlar bilan diplomatik aloqalarni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etgan bo'lsa, Eron davlati ham Markaziy Osiyo hududidagi siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etishga intilgan. Bu esa o'z navbatida ikki davlat o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning rivojlanishiga yangi omillarni olib kirgan.

XIX asrda Xiva – Eron o'rtasidagi aloqalar asosan elchilik missiyalari, siyosiy muzokaralar hamda savdo-iqtisodiy hamkorlik orqali amalga oshirilgan. Ushbu jarayonlar ikki davlat o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirish, hududiy xavfsizlikni ta'minlash hamda tashqi siyosiy tahdidlarga qarshi turish kabi strategik vazifalarni bajarishga xizmat qilgan. Shuningdek, mazkur davrda mintaqada yirik siyosiy kuchlarning paydo bo'lishi ham Xiva – Eron diplomatik munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Bu holat davlatlar o'rtasida siyosiy muvozanatni saqlash hamda o'zaro manfaatlarni himoya qilishga qaratilgan yangi diplomatik strategiyalarning shakllanishiga olib kelgan. Mazkur tadqiqot ishining asosiy maqsadi XIX asrda Xiva xonligi va Eron o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning rivojlanish

bosqichlarini o'rganish, ularning mintaqaviy siyosiy jarayonlarga ta'sirini tahlil qilish hamda ushbu aloqalarning tarixiy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iboratdir. Shu bois, ushbu mavzuni tadqiq etish orqali XIX asrda Xiva – Eron diplomatik munosabatlarining o'ziga xos xususiyatlari, tashqi siyosiy omillar ta'siri hamda davlatlararo hamkorlikning shakllanish mexanizmlarini aniqlash imkoniyati yuzaga keladi.

ASOSIY QISM. XIX asr Markaziy Osiyo mintaqasida davlatlararo siyosiy munosabatlarning yangi shakl kasb etishi bilan ajralib turadi. Bu davrda Xiva xonligi hamda Eron o'rtasidagi diplomatik aloqalar nafaqat davom ettirildi, balki yangi mazmun bilan boyitildi. Avvalgi davrlarda asosan savdo-iqtisodiy manfaatlar asosida olib borilgan munosabatlar XIX asrga kelib siyosiy xavfsizlik, hududiy barqarorlik va strategik muvozanatni ta'minlashga qaratilgan diplomatik siyosat darajasiga ko'tarildi.

Ushbu davrda Xiva xonligi tashqi siyosatida qo'shni davlatlar bilan o'zaro aloqalarni mustahkamlash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi. Eron davlati bilan olib borilgan diplomatik munosabatlar ham aynan shu siyosat doirasida rivojlandi. Ikki davlat o'rtasida elchilik aloqalari muntazam yo'lga qo'yilib, savdo karvonlarining xavfsizligini ta'minlash, chegara hududlarida yuzaga kelgan nizolarni tinch yo'l bilan hal etish hamda siyosiy hamkorlikni mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratildi.

XIX asr boshlarida Muhammad Rahimxon I hukmronligi davrida Eron bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirishga katta ahamiyat berildi. Ushbu davrda ikki davlat o'rtasida siyosiy muzokaralar olib borilib, savdo munosabatlarini kengaytirish hamda iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan kelishuvlarga erishishga harakat qilindi. Elchilik missiyalari orqali davlatlar o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga qaratilgan siyosat olib borildi.

Keyinchalik Olloqulixon davrida Xiva – Eron diplomatik munosabatlari yanada faollashdi. Bu davrda davlatlar o'rtasida chegaraviy masalalarni hal etish, savdo aloqalarini rivojlantirish hamda siyosiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan muzokaralar olib borildi. Diplomatik aloqalar orqali ikki davlat o'rtasida o'zaro manfaatlarni himoya qilishga qaratilgan siyosiy muvozanatni saqlashga intilish kuzatildi.

XIX asrning o'rtalariga kelib mintaqada tashqi siyosiy kuchlarning ta'siri kuchayishi Xiva – Eron munosabatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, Rossiya imperiyasi ning Markaziy Osiyo hududiga nisbatan olib borgan siyosati natijasida mintaqadagi siyosiy vaziyat tubdan o'zgardi. Bu esa Xiva xonligi va Eron o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning yangi strategik yo'nalishlarini shakllantirish zaruratini yuzaga keltirdi.

Mazkur davrda diplomatik aloqalar davlatlar o'rtasida siyosiy barqarorlikni saqlash, savdo yo'llarini himoya qilish hamda tashqi tahdidlarga qarshi birgalikda

harakat qilish kabi masalalarga qaratildi. Xiva – Eron oʻrtasidagi munosabatlar orqali mintaqada siyosiy muvozanatni taʼminlashga qaratilgan diplomatik strategiyalar ishlab chiqildi.

Shuningdek, XIX asr oxiriga kelib Xiva – Eron diplomatik munosabatlari murakkab xalqaro siyosiy sharoitda rivojlanishda davom etdi. Bu davrda davlatlar oʻrtasida olib borilgan diplomatik muzokaralar savdo-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, hududiy nizolarni bartaraf etish hamda siyosiy hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qildi.

Umuman olganda, XIX asrda Xiva – Eron diplomatik munosabatlari yangi bosqichga koʻtarilib, oʻzining siyosiy va iqtisodiy mazmuni jihatidan yanada murakkablashdi. Ushbu davrda shakllangan diplomatik aloqalar mintaqaviy barqarorlikni taʼminlash hamda davlatlararo siyosiy hamkorlikni rivojlantirishda muhim omil boʻlib xizmat qildi.

Xulosa. XIX asrda Xiva xonligi hamda Eron oʻrtasidagi diplomatik munosabatlar sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarilgan davr sifatida alohida tarixiy ahamiyat kasb etadi. Ushbu davrda ikki davlat oʻrtasidagi siyosiy aloqalar avvalgi davrlarga nisbatan ancha tizimli va strategik xarakterga ega boʻlib, diplomatik hamkorlik davlatlarning tashqi siyosiy manfaatlarini himoya qilishda muhim vositaga aylangan.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, XIX asr davomida Xiva – Eron oʻrtasidagi elchilik aloqalari, siyosiy muzokaralar hamda savdo-iqtisodiy hamkorlik izchil ravishda rivojlangan. Ushbu diplomatik munosabatlar orqali davlatlar oʻrtasida savdo yoʻllarining xavfsizligini taʼminlash, chegara hududlarida yuzaga kelgan nizolarni bartaraf etish hamda mintaqaviy siyosiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilgan.

Shuningdek, mazkur davrda mintaqada yirik siyosiy kuchlarning faollashuvi Xiva – Eron diplomatik aloqalarining mazmun-mohiyatiga sezilarli taʼsir koʻrsatgan. Natijada, davlatlar oʻrtasida siyosiy muvozanatni saqlash hamda tashqi tahdidlarga qarshi samarali diplomatik strategiyalarni ishlab chiqish zarurati yuzaga kelgan.

Xulosa qilib aytganda, XIX asrda Xiva – Eron diplomatik munosabatlari mintaqaviy xavfsizlikni taʼminlash, savdo-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish hamda davlatlararo siyosiy hamkorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etgan. Ushbu aloqalar tarixiy jihatdan Markaziy Osiyoda diplomatiya tizimining rivojlanishida muhim tajriba sifatida namoyon boʻladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Munis Xorazmiy. Firdavs ul-iqbol.
2. Ogahiy. Riyoz ud-davla.
3. Abulʼozi Bahodirxon. Shajarayi turk.
4. V.V. Bartold. Turkiston moʻgʻullar istilosi davrida.

5. A.Yu. Yakubovskiy. O'rta Osiyo xalqlari tarixi.
6. S.P. Tolstov. Qadimgi Xorazm madaniyati.
7. B.A. Ahmedov. O'zbekiston tarixi manbalari.
8. R.G. Mukminova. O'rta Osiyoda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar.
9. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashrlari.
10. Xiva – Eron diplomatik aloqalariga oid tarixiy arxiv hujjatlari va ilmiy maqolalar.

